

Cervantes y Saavedra Miguel de
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Španielsky renesančný spisovateľ, prozaik, dramatik a básnik, ktorý svojim vrcholným dielom jedinečne spojil dva svety: svet ilúzií a svet skutočnosti; vytvoril tak prvý moderný román a zároveň jedno z najčítanejších diel svetovej literatúry.

Životopisné údaje:

Cervantes sa narodil 29. septembra 1547 v Alcal de Henares. Vyrástol v skromných podmienkach, jeho otec bol felčiarom. Študoval vo Valladolid, v Seville a napokon v Madride u humanistu Juana Lópeza de Hoyros, ktorý uverejnil jeho prvé verše, venované pamiatke kráľovnej Izabely. V roku 1569 odišiel do Ríma, kde sa stal vojakom a o dva roky sa zúčastnil na víťaznej námornej bitke španielskeho vojska proti Turkom pri Lepante. Bol ranený a ochrnula mu ľavá ruka. Pri návrate do Španielska sa dostal do zajatia pirátov v Alžírsku a až po päťročnom otroctve sa ho podarilo vykúpiť. V roku 1584 sa oženil a odišiel do Seville, kde sa stal komisárom pre zásobovanie armády a neskôr vyberačom daní. Prešiel na koni celú Andalúziu, v kontakte s vidiekom spoznával život ľudí, niekoľkokrát bol nespravodlivo uväznený pre chyby v účtoch a dlhy, dokonca i pre podozrenie z vraždy šľachtica. Hmotnú tieseň si vylepšoval literárnou tvorbou, písal romány a divadelné hry. Prvá časť Dona Quijota, ktorá vyšla v roku 1605 mu získala vplyvných ochrancov, nevyriešila však jeho biedu. Veľmi plodné posledné obdobie života prežil v Madride, vtedy publikoval väčšinu svojich diel. Tam 23. apríla 1616 v chudobe zomrel.

Diela:

Cervantesov dvojzväzkový román **Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha** je považovaný za vrcholné dielo renesančnej tvorby. Tento podarený pokus autora parodizovať obľúbené rytierske romány sa stal trvalou súčasťou svetovej literatúry. Na osude dvoch protikladných postáv - naivného idealistu zemana Alonsa Quijana, ktorý sa pomätie práve z čítania rytierskych románov a rozhodne sa stať potulným rytierom Donom Quijotom a jeho zbrojnoša, prostého a prefikáneho sedliaka Sancha Panzu autor zovšeobecnil zložitý charakter sociálnych vzťahov jeho doby i odveký ľudský konflikt: boj ideálu so skutočnosťou. Pritom majstrovsky spojil humor a satiru, všedné životné scény a hyperbolický výmysel. Cervantes kompozične zužitkoval vtedajšie formy rytierskeho, pastierskeho a pikareskného románu a vďaka jedinečnému rozprávačskému štýlu dosiahol neobyčajnú pôsobivosť. Jeho dielo sa stalo klasickým typom románového žánru a inšpiráciou pre ďalšie druhy umenia. Už prvá časť diela získala prenikavý úspech. Vydanie druhej časti urýchlil podvrh anonymného autora Alonsa Fernándeza de Avellaneda, ktorý Cervantesa vysmial - v roku 1615 napísal svoju verziu pokračovania románu Don Quijote. Cervantes musel na tento podvrh reagovať druhou časťou - dokončením príbehu. Ďalšie dva Cervantesove romány nedosiahli úroveň Dona Quijota. V nedokončenom 6 - dielnom pastierskom románe **La Galatea** z roku 1585, ktorý si sám autor veľmi vážil, spracoval tému idylického ľudského života. **Strasti Persila a Sigismundy, príbeh zo severných krajín** sú posledným Cervantesovým dielom a v jeho štýle sa už prejavili prvky baroka (strojenosť a ornamentálnosť štýlu). Medzi najlepšie španielske a tiež európske poviedky patria Cervantesove **Príkladné novely** - zbierka dvanástich poviedok na rozličné témy podávajú pôsobivý obraz španielskej spoločnosti a jej mravných problémov. V poviedkach, podobne ako v románe, vyniká autorova kompozičná technika a rozprávačské majstrovstvo. Cervantes napísal aj niekoľko divadelných hier, väčšinou na historické námety. Majstrovsky sú napísané najmä medzihry, tie patria medzi najlepšie v tomto žánri. V krátkych humorných obrázkoch z každodenného života vystihol typické črty vtedajšej doby. Cervantesova poézia nedosiahla takú umeleckú úroveň ako jeho próza.

Podrobnejšie o dielach:

Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha - alebo v niektorých prekladoch len Don Quijote: hlavná postava románu (ktorý sám autor nazýva rozprávkou) Alonso Quijano, ovplyvnený čítaním rytierskych románov, sa rozhodne obnoviť starú slávu a ideály potulného rytierstva. Podľa ich vzoru sa vydáva na „nehrozenú“ cestu hrdinských činov. Tie chce zložiť k nohám „panej svojho srdca, sladkej Dulciney“ a výdatne mu pritom pomáha zbrojnoš Sancho Panza. V skutočnosti je touto „dámou“ dedinská kraviarka, ktorú Don Quijote povýšil na Dulcineu z Tobosa a jeho zdanlivým zbrojnošom je obyčajný sedliak, ktorý ho sprevádza na somárovi a ženie sa za vidinou bohatstva. Také pomýlené má Don Quijote všetko, hrdzavé a rozpadnuté zvyšky zbroje po predkoch považuje za pancier, úbohého vychudnutého koňa za paripu, veterné mlyny sú podľa neho obri, črieda oviec je nepriateľské vojsko, pokojní mnísi sú čarodejníkmi, atď. Fantázia Dona Quijota vo všetkom vidí veľkolepé dobrodružstvá alebo čary. Túži naprávať krivdy, brániť utláčaných, dôsledne zachováva rytierske obrady a zvyky, lenže jeho skutky, konané v mene spravodlivosti a oslobodenia utláčaných, majú opačný efekt. Pastier Andrés, ktorého ochraňoval, sa po jeho odchode stáva terčom ešte surovejšej pánovej bitky, oslobodení galejníci páchajú ešte väčšie zločiny. Vďaka bakalárovi Sansónovi Carrascovi, ktorý Dona Quijota v súboji porazí, sa pomýlený rytier vracia domov, ťažko ochoreje a pred smrťou sa preberie z poblúznenia. Cervantes v diele odkrýva obrazy mravov, názorov a bohatosť ľudských typov tých čias a zároveň odhaľuje nadčasový rozpor medzi ľudskými snami, túžbami a skutočnosťou. O tom, že sa mu to podarilo skutočne vynikajúco svedčí i fakt, že tento román je po Biblii najvydávanjšou knihou na svete.

Príkladné novely - kniha obsahuje tieto novely: Cigánočka, Veľkodušný milenec, Kútik a Striháček, Anglická Španielka, Licenciát Skielko, Moc krvi, Žiarlivý Extremadurčan, Vznešená slúžka, Dve dievčatá, Krásna Kornélia, Podvodný sobáš a patrí k vrcholným dielam španielskej klasickej literatúry. Autor v nich s nevšednou umeleckou pôsobivosťou zobrazil široký obraz mravov španielskej spoločnosti na rozhraní 16. a 17. storočia. Témou väčšiny noviel je láska ako povznášajúci cit, láska plná prekážok, ktoré zaľúbenci musia prekonávať, aby sa dočkali splnenia túžob. Zábavnou, nenásilnou formou vložil Cervantes do svojich noviel aj mravné ponaučenia. Príbehy sú však bohaté predovšetkým na fantáziu, poéziu, humor, oslavu prírody i ľudskej múdrosti, myšlienky o slobode a rovnosti, to všetko vyrozprával svojim nenapodobiteľným rozprávačským umením. Odohrávajú sa väčšinou v malebnom prostredí starodávnych španielskych miest i v exotických cudzích krajinách a autor pri ich písaní využil vlastné životné skúsenosti.

Medzihry: Rozvodový sudca, Trampagos - pasák, ktorý ovdovel, Voľba richtára v obci Daganzo, Bdelý strážca, Falošný Biskajčan, Divadlo zázrakov, Salamanská jaskyňa, Žiarlivý starec. Výber zo svojej dramatickej tvorby vydal Cervantes pod názvom Osem komédií a osem medzihier na sklonku života - rok pred smrťou.

Pedro de Urdemalas - je najznámejšia a jediná dodnes hraná Cervantesova divadelná hra. Hlavnou postavou je šibal Pedro, ktorý po mnohých životných útrapách a zábavných príhodách pomôže dvom zaľúbeným dvojiciam (Clemente a Clementína, Benita a Pascual) k sobášu. Sám sa zaľúbi do krásnej Cigánky, o ktorej sa neskôr dozvie, že je to kráľovná neter. Sklamany v láske sa napokon stane slávnym hercom Diegom Pustokvetom, (ako mu to kedysi predpovedali) a sám píše úspešné komédie. Cervantes v tejto hre, plnej vtipu vyzdvihuje túžbu po láske, kráse a mravnosti.

Úryvky:

Don Quijote - 8. kapitola (úryvok)

Vtom zočili v diaľke na poli zo tridsať - štyridsať veterných mlynov a len čo ich Don Quijote uzrel, riekol zbrojnošovi: „Šťastie vedie naše veci lepšie, než sme si vôbec mohli želať. Či vidíš, priateľ Sancho Panza, tamhľa ten huf prinajmenej tridsiatich ozrutných obrov, s ktorými sa pustím do boja a všetkých pripravím o život? Ich koristiť stane sa základom nášho

bohatstva, lebo to bude boj spravodlivý a skutok veľmi bohumilý, keď vykynožím z povrchu zeme také zlé býlie.“ „Akí obri?“ spýtal sa Sancho Panza. „Tamtí, čo vidíš,“ odvetil jeho pán, „s tými dlhými rukami, ktoré mávajú niektorí temer na dve míle.“ „Počujte, Vaša Milosť,“ odvetil Sancho, „veď to, čo tam vidno, nie sú obri, ale veterné mlyny, a čo sa vám pri nich zdá rukami, to sú krídla, ktoré poháňa vietor a ony pohybujú žarnovmi.“ „Zrejme,“ vetil Don Quijote, „sa nevyznaš ani za mak v dobrodružstvách: sú to obri a ak sa bojíš, rušaj odtiaľto a modli sa, pokým sa ja pustím s nimi do krutého a nerovného boja.“ Riekol to a popchol ostrohami svojho koňa Rocinanta, nedbajúc na volanie zbrojnoša Sancha, ktorý ho upozorňoval, že celkom určite útočí na veterné mlyny, a nie na obrov. No on bol tak presvedčený, že sú to obri, že ani nepočul volanie zbrojnoša Sancha a nespozoroval to, ani keď sa k nim dostatočne priblížil. Len mocne kričal: „Neutekajte, zbabelé a podlé tvory, útočí na vás len jediný rytier!“ Vtom trochu zadulo a veľké krídla veterných mlynov začali sa krútiť: keď to Don Quijote uvidel, zvolal: „I keby ste hýbali väčším počtom rúk, než mal obor Briareo, hneď si to odpykáte.“ A rieknúc to a odporučiac sa z celého srdca svojej pani Dulcinei, prosiac ju o pomoc v takejto nebezpečnej chvíli, dobre chránený štítom, s kopijou zapravenou v lôniku, popchol Rocinanta do plného cvalu a zaútočil na prvý najbližší mlyn, no ako práve bodol kopijou do krídla, to sa rozkrútilo vo vetre tak prudko, že mu kopiju rozdrúzgalo na kúsky a zdvihlo do výšky koňa i s jazdcom, ktorý sa vzápätí skotúlal dotlčený na pole. Sancho Panza pribehol cvalom na oslovi, aby pomohol pánovi, a keď prišiel, zistil, že Don Quijote nemôže ani údom rušiť, tak prudko sfrkol z Rocinanta. „Prepánajána,“ riekol Sancho, „či som vám nehovoril, milosťpán, aby ste dávali pozor, čo robíte, že sú to len veterné mlyny! To mohol nevedieť len ten, čo sám má veterné mlyny v hlave!“...

Pedro de Urdemalas - úryvok z hry
(verše prebásnil Tomáš Janovic)

Pedro:
Nepoznal som nikdy otca,
čo je riadne nešťastie.
To už radšej nenarod' sa!
Chudák z teba vyrastie.
Neviem, kde ma vychovali,
túlal som sa ako pes.
Nad hlavou som mával skaly,
perinou bol čierny les.
Bitkou ma tak násýtili,
že som padol ako klát.
Učili ma ľudia milí
modliť sa a hladovať.
Učili ma neúnavne,
až som sa sám naučil
čítať, písať, ale hlavne
kradnúť, luhať, z celých síl.
Na takéto živorenie
ťažko sa však privyká.
Nepokoj ma teda ženie
na loď robiť plavčíka.
Do Ameriky som plával
v starej zrebnej košeli.
Prázdne vrecko, ťažká hlava.
Poriadne ma pripreli.
Uragán mi stiahol žily
a soľ žrala našu loď.
Bermudy ma očarili,
to bol prvý svetlý bod.

Suchár so spálenou kôrkou
dávali nám deň čo deň.
Vo víne mi jazyk zhorkol,
myslel som, že pijem blen.
Keď sme sa však obrátili,
opustil som rýchlo loď
a hneď rovno do Sevilly
bežím s vetrom o závod.
Z núdze som šiel za nosiča.
A čo mi to vynieslo?
Samé zlo a praskot biča.
Je to hrozné remeslo.
Odkázaný na úskoky
len-len že som zahnal hlad.
Čo som skúsil za tie roky
aj sa hanbím povedať...

Myšlienky:

Témou väčšiny Cervantesových noviel je láska ako zušľachtľujúci a povznášajúci cit, láska plná prekážok, ktoré zaľúbenci musia prekonávať, aby sa dočkali splnenia túžob. Zábavnou, nenásilnou formou vložil autor do nich aj mravné ponaučenia. V púťavých novelách, odohrávajúcich sa v malebnom prostredí starodávnych španielskych miest i v exotických cudzích krajinách, využíval spisovateľ vlastné životné skúsenosti zo strastiplných potuliek po Španielsku, motivovaných ustavičnými existenčnými ťažkosťami, biedou a neporozumením, ako aj zážitky z pobytu v Taliansku, z bojov proti Turkom i z alžírskoho zajatia. Fantázia a skutočnosť, poézia a humor, oslava prírody a zdravého rozumu, vyzdvihovanie trvalých mravných hodnôt, ušľachtilé myšlienky o slobode a rovnosti ľudí, svojský pohľad na zobrazovanú skutočnosť, schopnosť umeleckej syntézy a nenapodobiteľné rozprávačské umenie, to sú najväčšie klady Cervantesových noviel. Treba dať za pravdu kritikovi, ktorý povedal, že keby Cervantes bol napísal iba Príkladné novely, aj tak by patril k najväčším španielskym spisovateľom všetkých čias. (Vladimír Olerín na záložke knihy Príkladné novely. Medzihry z roku 1979)

„Sny, ilúzie a neúspechy hidalga Dona Miguela de Cervantesa, ktorý sa po mnohých hrdinských činoch dožíva staroby bez ruky, doráňaný životom a chudobný, ožívajú očistené milosťou umenia na stránkach nesmrteľného románu. Bláznivý rytier z Manche je burlesknou podobou svojho tvorcu.“ (Ángel del Río)

„Je putujúcim jazdcom, ktorý vydáva svedectvo o dvoch vekoch“ (španielsky literárny historik J. L. Alborg) - ide o prechodné obdobie medzi renesančným klasicizmom a barokom.

„Ak Cervantesova paródia mala nevídaný čitateľský úspech, vďaka za to najmä nenapodobiteľnému autorovmu humoru. Cervantes zosmiešnil vo svojom románe nielen protagonistu, Rytiera smutnej postavy, ktorý v zajatí svojej mánie nechápe svet okolo seba, ale predovšetkým jeho vyvetrané rytierske ideály; boli to ideály oficiálneho, tradičného a katolíckeho Španielska, uzatvárajúceho sa do svojej ortodoxie a hľadajúceho záchranu v mystike, hoci v tom čase sa už veľká časť európskych krajín dávala na cestu nového myslenia, podporovaného rozmachom mladej buržoázie a protestantizmu, narúšajúceho hegemoniu katolíckej cirkvi.“ (Vladimír Olerín)

„ No ja - hoci sa zdám otcom Dona Quijota, ale som len jeho otčimom, nechcem sa dať strhnúť návykmi a nechcem ťa ani prosiť, predrahy čitateľ, temer so slzami v očiach, ako to robievajú iní, aby si prepáčil a odpustil chyby, čo na tomto mojom synovi zbadáš. Veď nie si jeho pokrvným, ani priateľom, a máš svoju dušu v tele a slobodnú vôľu ako najvynikajúcejší

človek, prebývaš vo vlastnom dome, kde si zvrchovaným pánom sťa kráľ nad svojimi daňovníkmi a poznáš napospol známe príslovie, že doma človeku ani čert nerozkáže. To všetko ťa oslobodzuje a zbavuje akéhokoľvek rešpektu a povinností; preto môžeš povedať o tejto rozprávke všetko, čo len chceš, bez obavy, že by ťa pokarhali za zlé slová alebo pochválili za dobré, čo o nej azda povieš.“ (autor v predslove k Donovi Quijotovi)

Zaujímavosti:

Medzihry - tieto malé komické hry na spôsob stredovekých frašiek sa hrávali medzi prvým a druhým dejstvom celovečerných hier. Cervantes najmä vďaka svojej schopnosti vystihnúť psychologické črty postáv obohatil najmä základné postavy frašiek, sluhu a chvastúňa.

Zhodou okolností slávny španielsky spisovateľ Cervantes zomrel presne v ten istý deň ako anglický geniálny herec a dramatik Shakespeare. No kým Shakespeare zomrel slávny a bohatý, Cervantes zomieral v chudobe a zabudnutí.

Vydanie apokryfu románu Dona Quijota, ktorý napísal neznámy tajomný autor pod menom Alonso Fernández de Avellaneda z Tordesillasu sa stalo jednou z najnevidanejších udalostí v histórii španielskej literatúry a dodnes je zastreté tajomstvom. Na margo tohto problému vyšlo množstvo kníh a časopiseckých štúdií. Anonymný autor mal tiež rozprávačský talent, lákal ho úspech v literatúre, k literárnej hodnote Cervantesovho diela sa však jeho románový podvrh nepriblížil.